

1965.

STOJANOVIĆ, BRANIMIR

**Partizanska histerija -
istina jugoslovenskog socijalizma**

Naknadno o ljubavi

Jesmo li voljeli mi, koji smo o tome govorili tako malo,
za koje ljubav nije bila zaslepljujući pijani vrtlog
da ne vidiš i ne vičeš: na koga ova konjica, na koga ovaj galop;
šta su ti nokti i kliješta, šta te cjevanice i to svrdlo?

Jesmo li voljeli mi, kojima je preče bivalo svakad preče;
od pjesme i priče, kad su preči, preči proglasi i leci;
mi noću u poslu i maršu, a danju sanjivi, sa pesmom koja peče
i tone u san i meso – ko kursum u tijelu, neisjeciv?

Je li to bilo to – kad si, pred izlaz, iskosio dugme k petlji
i ostao tako, osjetivši drugu krv, koja se osjeća a ne kuca;
je li to bilo – kad si, sam sa sobom, bio i rječit i ubjedljiv,
a u susretu, u ispraćanju – nenadoknadivo suv i mucav;...

— Radovan Zogovic, 1943

STOJANOVIĆ, BRANIMIR

**Partizanska histerija -
istina jugoslovenskog socijalizma**

98

Badiou u Srbiji

“Svaki otpor predstavlja raskid sa postojećim stanjem. A za onog ko se u to upušta, svaki otpor počinje nekim raskidom sa samim sobom. Filozofi otpora su već ukazali da se ta činjenica odnosi na misaoni poredak.

Jer to je krajnji smisao Canguilhemovog “otpora logikom”. *Iskaz o situaciji, kao i izvlačenje zaključaka koji slede iz tog iskaza predstavljaju misaoni proces, kako za nepismenog seljaka, tako i za filozofa* (naglasio B.S.).

Ova operacija, iako potpuno prirodna i praktična u svojoj stvarnosti, ne upućuje ni na objektivnu analizu društvenih grupa ni na prethodno formulisana mnjenja. Oni koji u pobuni ne učestvuju, ako izostavimo kolaboracionističku kliku koja to svesno ne čini, jednostavno su oni koji ne žele da iskažu svoj stav o situaciji, ne žele da ga iskažu čak ni samima sebi. Nije preterano tvrditi da oni ni ne razmišljaju. Tačnije rečeno, oni ne razmišljaju o stvarnosti trenutne situacije, oni odbijaju da prihvate da ta stvarnost za njih lično može biti nosilac mogućnosti, što inače važi za svaku stvarnost kad nam je misao, kako kaže Lazaris nešto kasnije, s njom u odnosu.” (Alain Badiou, *Abrege de metapolitique*, Seuil, str.16., prevod Branimir Stojanović).

Ovaj ekstenzivni citat zaključka teksta Alaina Badioua posvećenog francuskom pokretu otpora, zapravo filozofima pokreta opora, uvodni je tekst zbirke članaka pod nazivom *Kratak kurs metapolitike – Abrege de metapolitique*. Privukao mi je pažnju jer je prva savremena filozofska tematizacija politika otpora nacizmu u Drugom svetskom ratu, odnosno zato što je oslonjen, na meni dobro poznat i jednostavan aksiom koji je Badiouov učitelj iskazao dvadeset godina nakon rata, opraštajući se od Cavaillesa, velikog francuskog matematičara i epistemologa, svog druga iz pokreta otpora, rečima: “Cavailles je bio otporaš logikom”. Meni dobro poznat stav o logičnosti otpora, formulisani gotovo u isto vreme kad i ovaj Canguilhemov, čuo sam od svog oca, inženjera i matematičara obučenog u uniformu teritorijalne odbrane i mobilisanog u tadašnjoj Jugoslaviji u sklopu preventivnog, odbrambenog manevra jugoslovenske države zbog upada i okupacije Čehoslovačke od strane Sovjet-

Alain Badiou

skog Saveza. Kada se pojavio u stanu u uniformi teritorijalne odbrane i sa oružjem u ruci, uplašeno sam ga pitao: “Pa kako ćeš u rat? Ti nisi vojnik, ti si inženjer.”, on mi je odgovorio: “Ja sam kao mladić već bio u ratu”. Kad sam ga pitao: “Zašto si kao dete bio u ratu?”, on mi je odgovorio: “To je bilo logično”.

Međutim, ako je u Jugoslaviji kao misaona operacija postojao i stav o logičnosti otpora, šta je sa filozofima otpora, da li postoje i da li su postojali? Ne, danas ne postoje filozofi otpora, a da zabuna bude veća, postoje u Srbiji filozofi kontrarevolucije koji iz nekog razloga govore jezikom Badiouove kritike kontrarevolucije. Kad to kažem mislim na prevod i zabunu oko prevoda Badiouove knjige *Abrege de metapolitique*. Prevod Badiouove knjige *Kratak kurs metapolitike* pojavio se u prevodu na srpski jezik 2007. godine pod nazivom *Pregled metapolitike*. Ovaj prevod je do te mere ideološki prepariran, do te mere arhaizovan i stavljen u format novoskovanog, fantazmatskog jezika da sam zaključak teksta do koga mi je bilo stalo morao nanovo da prevedem, pošto su Badiouve reči zvučale kao da je u pitanju liturgija na slavensosrpskom u nekoj lokalnoj crkvi u Vojvodini osamnestog veka.

Već prevod naslova knjige *Abrege de metapolitique* sa *Pregled metapolitike*, samo je prvi i ne jedini nespornizam prevodioca i izdavača sa Badiouom, štaviše, ovaj prevod i izdanje najbolje govore o tragičnim okolnostima aktualne kulturne produkcije u Srbiji: izbegavajući da prevedu naslov sa *Kratak kurs...* što je bila očigledna Badiouova intencija, aluzija na levi politički imaginarij u kome se on kreće, prevodilac i urednik su se uplašili da će prevod naslova zvučati staljinistički i odbiti publiku kojoj je namenjen: publiku koja čini političko i intelektualno telo grupacije koja je najekstremniji predstavnik politike termidora jugoslovenske revolucije i revizionizma i negiranja ishoda Drugoga svetskoga rata. Da zabuna bude još veća, čitava knjiga *Kratak kurs metapolitike* je Badiouova polemika sa aktualnim političkim i filozofskim ideologijama koje učestvuju u politikama termidora i kontrarevolucije. To da su filozofi kontrarevolucije uvezli kritiku kontrarevolucije je paradoks progresističke ideologije koja, skovana u vreme socijalizma, danas govori jezikom desnice i kontrarevolucije, s tim da je njena funkcija uvek bila, čak i u vreme socijalizma kada je izumljena, da izvrne logiku revolucionarne politike u mirne vode građanske ideologije.

STOJANOVIĆ, BRANIMIR
*Partizanska histerija -
istina jugoslovenskog socijalizma*

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2010.

Uvodni tekst *Kratkog kursa...* "Filozofi otpora" ima dvostruku funkciju: da pokaže da je filozof, kao i svaki čovek, kada je u pitanju politika, okačen jedino i samo na jednostavnu misaonu operaciju u odnosu na stvarnost koja koincidira sa njegovim iskazanim stavom odbijanja postojećeg stanja stvari i logičnog izvođenja konsekvencijalnih zaključaka iz njega, odnosno 1998., u momentu kada Badiou piše tekst, taj jednostavni stav odbijanja sam autor primenjuje na momenat u kome artikuliše svoj vlastiti odnos misli-stvarnost kroz koji prekida sa političkom realnošću tadašnje i još više današnje Francuske koja obnavlja petenističku ideologiju. Dakle sam tekst je poziv na otpor kroz artikulaciju aksioma: otpor je logičan i sav otpor je otpor logikom postojećem stanju.

Još važnije za nas: Šta se desilo sa ovim jednostavnim aksiomom u bivšoj Jugoslaviji, aksiomom koji sam čuo od oca kad je rekao: "To je bilo logično." "To je bilo logično" odnosilo se na odlazak tadašnjeg gimnazijalca u partizane i njegovu participaciju u Narodno-oslobodilačkoj borbi.

Razlika u vremenu u kome je moj otac za svoj angažman u NOB-u rekao "To je bilo logično" i vremena u kome lokalna kontrarevolucionarna inteligencija govori jezikom kritike kontrarevolucije razlika je u vremenu dva stava – krajem šezdesetih važio je stav: "Čitava Srbija je bila pokret otpora", dok 2007. kada je objavljena Badiouova knjiga važi sasvim suprotan stav: "Čitava Srbija je bila nedićevska". Oba ova stava nisu jednostavno lažna, njihov problem je što su lišeni bilo kakvog smisla. Logika otpora izražena stavom "pobuna je logična" pripada onim retkim trenucima produkcije istinite politike koja nije svodiva na brojeve i statistiku ili pripadnost nekoj ekskluzivnoj socijalnoj grupi, niti ju je moguće prepoznati u univerzalnim logičkim kvantifikatorima: naprotiv, ovaj stav je isključivo personalan akt lišen bilo kakve veze sa kolektivom i svoju izvesnost crpi iz samog sebe, po cenu raskida sa samim sobom i uz nužnost prekida sa samim sobom, dakle on nije fenomen klase niti etike i još manje moralne pozicije – on je stvar logike.

Međutim, ako je potuno jasno zašto današnja neonedićevska ideologija odbija da se suoči sa besmislenošću stava "Čitava Srbija je nedićevska", šta je sa stavom "Čitava Srbija je bila pokret otpora", dakle stavom koji je maskirao praktikovanje stava "pobuna je logična" u Jugoslaviji i šta su uslovi pod kojim danas možemo o njemu da govorimo?

Oskar Davičo

Datiranje

Kakav je naš odnos danas prema NOB-u, kada je ideologija kolaboracije postala dominantna državna ideologija država koje su nastale na tlu bivše Jugoslavije, dakle državnih ideologija koje se ili vehementno distanciraju od NOB-a i kriminalizuju ga, ili novostvorenim ideološkim matriksom o antifašizmu pokušavaju da evropeizuju i normalizuju NOB? Narodno-oslobodilačka borba je istovremeno zaboravljena i isključena politička sekvenca istorija svih država bivše Jugoslavije i jedini politički događaj u istoriji dvadesetog veka svih jugoslovenskih naroda. Međutim, otkuda ta ambivalenca prema NOB-u i odakle ona potiče?

Teza ovog teksta je da je NOB, kao politička sekvenca, u strogoj smislu govoreći, isključena već u epohi socijalizma, odnosno da je je NOB već unutar socijalističke države bio isključen i zaboravljen kroz tradicionalizaciju i rituale slavljenja upravo zato što priroda politike koju je produkovao isključuje dominaciju i ekskluzivnost partije-države. Dakle, NOB je politička sekvenca koja saturira i dovodi u pitanje partiju-državu. Ovu mogućnost da je NOB zaboravljen i izbrisan već u socijalizmu, opazio je 1967. Oskar Davičo, koji je na vrhuncu jugoslovenskog samoupravnog socijalizma rekao: "Danas nema više revolucionarnih komunista, sve aparate države u kulturi preuzeli su nacionalisti, i mi moramo da konstatujemo da su revolucionarni komunisti izgubili političku bitku". Sintagma revolucionarni komunist se odnosila na one koji su verni NOB-u, dakle na one koji se politički bore protiv narastajućeg nacionalizma unutar partijskih elita komunističke partije. Ovo je izrečeno u isto vreme kada je Mao Ce Tung na vrhuncu Kulturne revolucije rekao: "Buržuazija se pod socijalizmom rekonstituisala i organizovala unutar komunističke partije".

Međutim, postavlja se pitanje koje je ne samo istorijsko, nego veoma aktualno političko pitanje: šta daje jedinstvo nekoj politici ako ona nije direktno garantovana formalnim jedinstvom države? Drugim rečima, osnovni istorijski narativ o NOB-u, koji je potpuno standardizovan podrazumeva da je NOB političko-vojna formacija gerilskog tipa koja je pod vodstvom Komunističke partije porazila nemački nacionalsocijalizam i kvislinške države nastale okupacijom; nakon rata Komunistička partija je izvela socijalističku revoluciju, preuzela državni aparat i formirala državu pod imenom So-

cijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Ovaj istorijski opis, u svakom slučaju tačan, i sa kojim se svi slažu, predpostavlja nužnu vezu između NOB-a i SFRJ-a, odnosno, bez SFRJ-a NOB ne bio bio nikakva politička sekvencija koja ima svoju vlastitu logiku, odnosno NOB nužno prepostavlja državu koja je direktan produkt njegovog političkog delovanja. Drugim rečima, NOB počinje proglašom Komunističke partije kojim ona poziva na ustanak protiv okupacije jula 1941. i završava 15. maja 1945. pobjedom nad nacionalsocijalizmom.

Ova standardizovana verzija istorije Drugoga svetskog rata je zvanična historiografska verzija istorije Komunističke partije, odnosno zvanična verzija historiografije SFRJ-a i ona do danas ostaje potpuno netematizovana i neproblematizovana, čak i od njenih političkih neprijatelja. Ovakvo datiranje vremena i trajanja NOB-a održivo je samo ako pristanemo na datiranje iz perspektive državne istorije SFRJ, iz perspektive države-partije sa njenim vlastitim kriterijumima: građanska stabilnost, produktivnost, izvesna stabilnost u vrhu administrativnog vodstva, jedinstvo i kohezija vojske. Međutim, ako za kriterijum uzmemo ono što je odlika emancipatorske politike *par excellence* ili politike kao invencije, što sekvencija NOB-a jeste, onda je situacija zajedničkog kolektivnog mišljenja politike i datiranje iz njegove perspektive potpuno drugačija. Drugim rečima, NOB je zasebna politička sekvencija koja traje od decembra 1941. do maja 1943., dakle sekvencija koja je revolucionarna sekvencija NOB-a i za nju je vezana politička aktivnost masa, njihovih vlastitih reči, njihovih novih oblika organizovanja i njihovih vlastitih mesta. U ovom periodu politika komunističke partije je revolucionarna politika i po prvi put je jasno disancirana od staljinističkog modela partije koji je potpuno formalistički i teroristički. Drugim rečima, jedino je u toj sekvenci Komunistička partija potpuno distancirana od partije staljinističkog tipa s tim da čak i onda kada ga više nema kao političke sekvence, NOB unosi trajan i konstitutivni rascep u partiju-državu staljinističkog tipa. Štaviše, ova revolucionarna sekvencija Komunističke partije je i njena politička sekvencija, ali njen primer je nakon rata morao da bude potpuno zaboravljen, obzirom na tendenciju partije-države da zabrani politiku, naročito onu politiku koja uvodi mase u politiku. U jednom sasvim drugom registru, politika NOB-a počinje "Dijalektičkim antibarbarusom" Miroslava Krležice iz 1939., nastavlja se ciklusom pesama Radovana

Zogovica 1941.-1943. i završava politikom vernosti NOB-u Oskara Daviča 1967.-1979. odnosno filozofskom sekvencijom *Praxis* filozofije 1950.-1960., ali je to jedna sasvim druga istorija kojom se ovaj tekst neće baviti.

NOB je dakle, potpuna implozija svih načela dotadašnjih partijskih aksioma, NOB je štaviše nosilac ili drugo ime politike u kojoj više nije moguće jednoznačno označiti ni akciju revolucionarne mase, ni njene organizacione fenomene, ni striktnu logiku klasne reprezentacije, odnosno sve ono na čemu počiva formalistički teror partije staljinističkog tipa. NOB je najveća tajna kasnije socijalističke države, tajna koju treba sakriti, a njegove učinke i prakse treba ritualizovati i tradicionalizovati – kao što je Merleau Ponty lepo formulisao: "Tradicija je zaborav porekla" – i vratiti se standardnim oblicima klasnog predstavljanja "radničke države", tradicionalnim oblicima organizacije politike, odnosno posebno zaboraviti da treba mase uključiti u politiku. Štaviše, umesto da mase uvede u politiku, Komunistička partija je, nakon rata i stabilizacije države, mase uvela u upravljanje državom, privredom, ekonomijom i potpuno isključila mogućnost političke subjektivacije.

Kozara 1943.

Zvanična historiografija i postratna psihijatrija se slažu da se ratna neuroza partizana, kasnije nazvana partizanska histerija, pojavila u redovima partizanske vojske u kasno proleće i rano leto 1943. godine tokom Pete neprijateljske ofanzive na Kozari i da su njome bili pogođeni mladi, nezreli, neobrazovani i, u nekim psihijatrijskim izveštajima nazivani, "primitivni" borci partijskih jedinica. Evo kako je Hugo Klajn, beogradski psihoanalitičar i psihijatar, pisac jedine knjige o partizanskoj histeriji pod nazivom *Ratna neuroza Jugoslovena* opisao izgled partizanske histerije:

"Neurotičar leže na zemlju... dere se: 'Napad! Napred, proleter! braćo, borci, drugovi!' ili uz neki sličan borbeni usklik. Njegove oči su zatvorene, disanje je glasno i ubrzano i dok leži na podu podiže noge i udara se u grudi, glavom je priljubljen uz zemlju i maše rukama sa šakama stegnutim u pesnicu. On imitira poziciju, pokrete i zvuke pucanja iz puške ili nekog drugog oružja, bacanje bombi, zaleže, i pomera noge kao da maršira, trči ili skače .... On zarobljava, obara na zemlju neprijatelja, puca i kolje ga... kune, viče, zove te-

lefonom, šalje poruke telegrafom, vozi kamion, pije alkohol, u zdravlje mrtvih drugova. Neki, kada se malo smire, govore o svojim drugovima, podsećajući se na njihove žrtve i postignuća, i žale se na one koji ih ne tretiraju na pravi način.”

Ovaj opis partizanske histerije samo je jedan od preko dve stotine slučajeva s kojima je Klajn došao u direktnu vezu dok je istraživao slučaj, što svedoči da je bolest poprimila epidemijske razmere. Tačnije, u periodu od 1943. kada se pojavila pa do 1947., kada je bolest nestala, njom je bilo pogođeno na hiljade partizanskih boraca.

Međutim, ono što nam je važno u ovoj komplikovanoj i neistraženoj sekvenci jugoslovenske moderne psihijatrije, odnosno rane faze formiranja mehanizama nove države SFRJ je da su psihijatrija i Partija skovale i konstruisale diskurs i ideologiju prosvetčenosti i progresizma i postale partneri od prvorazrednog značaja u operaciji normalizacije, tradicionalizacije, primitivizacije i folklorizacije NOB-a. Naime, i Komunistička partija i psihijatrija slažu se, svaka iz svojih razloga, da je u pitanju “dečija bolest” novoga poretka. Dakle, borci narodnooslobodilačke borbe pogođeni neurozom su nezreli, nepismeni, primitivni i mahom mladi ljudi koji ne mogu da se prilagode novonastalim uslovima i potrebama stvaranja nove države koja pred sobom ima ogromne zadatke u kojoj su joj potrebni zreli, pismeni, prosvetčeni građani. Civilna i vojna psihijatrija slažu se da, pošto je pritisak broja slučajeva bio toliki da je i civilna i vojna psihijatrija morala da se bavi njima, primitivnog histerika treba podvrci procesu obrazovanja, vaspitanja i osloboditi ga simptoma.

Međutim, šta je simptom partizanske histerije? Simptom partizanske histerije je borbenost, zapravo neki višak borbenosti s kojim subjekt ne zna šta da radi u novonastalim uslovima. Opisi pokušaja lečenja u psihijatrijskim ustanovama pokazuju da svaki pokušaj lečenja dovodi do potpune destrukcije svih mehanizama koji jednu instituciju čine institucijom. Već nakon kratkog vremena borci na lečenju prave pobunu, svoju organizaciju, potpuno opstruiraju bolničku hijerarhiju, neki put prave potpunu destrukciju inventara u bolnici i preuzimaju kontrolu nad institucijom u koju su dovedeni. Osim toga, solidarnost i tip veza koje stvaraju partizanski borci su potpuno destruktivne po bilo koji sistem

koji pokušava da izvrši njihovu separaciju i individualizaciju. Zanimljiv je slučaj o kome nas izveštava dr. Nađežda Jeftić (Arhiv Srbije, G-222, K-120, F-20888) o slučaju tri borkinje i jednog borca koji su dovedeni zajedno sa fronta sa istim simptomom: svi pokušaji bolničkog osoblja da ih razdvoje i polno segregiraju po sobama nisu uspeli. Naime, pokušaj da im objasne da bolnička pravila podrazumevaju podelu pacijenata na muške i ženske pacijente dovela je do izliva besa i borkinja i boraca: napadali su osoblje, uništavali inventar i potpuno opstruirali rad i pravila bolničkog sistema. Međutim, kad su privremeno uspevali da ih razdvoje i polno segregiraju, tri borkinje su spavale u istom krevetu i nisu komunicirale sa osobljem bolnice sve dok im se nije pridružio borac koga su privremeno odvojili u mušku sobu. Komunistička partija sa svoje strane u borcima pogođenim partizanskom histerijom vide potencijalno opasnog neprijatelja koga su okarakterisali kao politički nepismenog, na sumnjivim političkim pozicijama, lakim pletom političke manipulacije, potpune ignorante kada je u pitanju partijska istorija i korpus marksističkih ideja, pripadništvo uglavnom seljaštvu, a ne radništvu – jednom rečju histerici ne razumeju jezik kojim Partija govori...

Dakle ni partija ni psihijatrija nemaju nikakvo razumevanje za partizanske borce, a jedini ko ima razumevanja za histerične borce je psihoanalitičar Hugo Klajn. Njegova studija *Ratna neuroza Jugoslovena*, iako napisana 1945. godine, nije objavljena do 1955. godine, i pod cenzurom vojnog autoriteta postojala je samo kao interni izveštaj koji je Klajn napisao za potrebe saniteta Vojno-medicinske akademije u Beogradu. Dakle, on prvi ratnu neurozu Jugoslovena imenuje histerijom, dok su drugi psihijatri skloniji da ovo oboljenje neutralno nazivaju ratnom neurozom, čak negde i pseudo-epilepsijom. Ono što je za nas važno je da konstatujemo da dijagnoza histerije ostaje pod cenzurom vojnih vlasti i da je knjiga gotovo potuno nepoznata, sem u uskim profesionalnim krugovima čak i 1955. kada je prvi put objavljena, sve do 1991. kada je nanovo objavljena i po prvi put otkrivena za širu čitalačku javnost.

Naime, Hugo Klajn shvata da ovaj višak borbenosti u histeriji kao glavni simptom ostaje netematizovan. Klajn sve vreme u tekstu izveštaja kruži oko njega, ali ne uspeva da ga konceptualizuje izvan jezika standardnog konflikta histeričnog pacijenta i njegove komplikovane

libidinalne ekonomije krivice i zahteva za priznanjem. Drugim rečima, Klajn shvata da su višak borbenosti i zahtev za priznanjem u direktnom odnosu, odnosno da je histerični subjekt uhvaćen u logiku: što više priznat, to manje zadovoljan, odnosno da ne postoji priznanje koje bi moglo da zadovolji partizanskog histerika. Drugim rečima, histerik je subjekt želje *par excellence* i nijedan objekt mu nije dovoljno dobar. Njegova ekonomija je okačena na jedan nemoguć zahtev – želim to i to, ali samo pod uslovom da ga nema, odnosno prevedeno u polje socijalnog diskursa: želim gospodara pod uslovom da ga nema. Štaviše, histeričar je radikalni nihilist. Nakon neuspeha bilo kog objekta da zadovolji njegovu želju on ostaje pri jednom radikalnom zahtevu: ne da ne želi više ništa nego da želi – ništa. Međutim, ovaj radikalni histerikov nihilizam samo je reakcija na traumatičnu desubjektivaciju, na momenat prekida fluksa želje. Drugim rečima, šta želi i za čim žali partizanski histerik?

Partizanska histerija je, dakle, za nas samo indikator prekida jednog tipa subjektivnosti, jedna radikalna desubjektivacija političkog subjekta skovanog u NOB-u. Drugim rečima, histerik je mesto prekida političkog subjekta NOB-a i njegov prelazak u sasvim drugi režim produkcije politike. Primitivni, mladi, neobrazovani i nasilni histeričari nisu ništa drugo nego ostatak jedne političke subjektivacije koja je bila u režimu “pobune logikom” ili logičnosti pobune kroz koju su oni konstruisali radikalne zaključke: svoje vlastite reči, svoje vlastite parole, svoje vlastite političke deklaracije, svoja vlastita mesta, svoje vlastite oblike organizacije, svoje vlastito pozorište, svoje vlastite novine i svoju vlastitu logiku funkcionisanja koja ih je stavila u režim revolucionarne politike i koja je potpuno nadilazila svakog od njih pojedinačno. Dakle, histerik je indeks jednog radikalnog kolektivnog mišljenja politike, kako to Badiou lepo kaže “koje važi podjednako za nepismenog seljaka kao i za filozofa”. Partizanski histerik je ništa drugo do materijalizacija i mesto prelaza i demobilizacije revolucionarnog subjekta, političkog subjekta *par excellence*, i istovremeno, mesto traumatičnog sećanja na nestanak fluksa želje, na nestanak političke subjektivnosti, odnosno mesto odigravanja rituala žaljenja za gubitkom političkog subjekta odigravanjem najtraumatičnijih momenata partizanskog rata, ali kroz gubitak koji je prikaziv za drugog – odigravanje smrtno opasnosti, gubitaka drugova, mobilizacije za napad, klanja...

Istina partizanske histerije je jednostavna: politički subjekt NOB-a je u maju 1943. demontiran, on je prestao da postoji i od njega je ostala jedna forma histerizovane individue koja sada bez političkog subjekta odigrava i na njoj jedini mogući način koji joj je preostao prenosi istinu o njegovom pojavljivanju kroz materijalizaciju u simptomu – borbenost. Naime, histerija je reakcija na momenat preimenovanja subjekta politike – Narodno-oslobodilačka borba u ime vojne formacije – Narodno-oslobodilačka vojska. Kroz ovu operaciju preimenovanja napravljen je rascep u političkom subjektu, i on je dramatično dislociran – iz revolucionarnog masovnog i popularnog pokreta u vojnu formaciju. Partizanski histerik kroz ritualizovanu borbenost svedoči je da je politički subjekt NOB-a izgubljen i da je partizanska borba ili kreacija politike zamenjena vojnom formacijom. Zato je partizanski histerik u osnovi u pravu, i to je onaj momenat u analizi koji Klajn ne tematizuje: priznanje da je učestvovao u kreaciji jednog političkog subjekta histerik nikada neće dobiti, pošto je revolucionarni politički subjekt anonimn – sva druga priznanja koja mu nude su potpuno u drugoj ravni i potpuno mašaju fluks njegove želje za priznanjem.

Partizanski histerik je figura politike koja istovremeno znači: ima revolucionarne politike i (nažalost) nje više nema. Ova ambivalenca je ugrađena u čitav konstrukt SFRJ-a i njen je trajni subjektivni uslov. Naime, SFRJ je oduvek bila jedino okačena na jedan jedini subjektivni uslov: ima revolucionarne politike. Drugim rečima, ona i nije bila država, ona je bila samo privremeno mesto demobilizacije subjekta politike NOB-a, odnosno mesto ove histerikove ambivalencije. Kada je postalo jasno da je SFRJ prevazišla ambivalencu ugrađenu u njen temelj, kada se odlučila definitivno da je država, odnosno kada je poverovala da je država i kada se potpuno cinično odnosila prema svom ključnom subjektivnom uslovu – ima revolucionarne politike! – ona je izgubila razlog postojanja i u realnosti je preživela ono što je partizanski histerik odigravao u svojim ritualizovanim odigravanjima gubitka političke subjektivnosti: smrt, ubijanje, patnju, razaranje... ali ne više u modusu političkog subjekta, nego u modusu kontrarevolucije – kolektivnih serijskih ubica koji ubijaju najslabije, najsiromašnije i najnemoćnije civile, zapravo one koje je progresistička ideologija četrdeset i pet godina ranije, u lečenju histerika već opisala sa: nepismeni, mladi, primitivni seljaci diljem SFRJ.

STOJANOVIĆ, BRANIMIR
*Partizanska histerija -
istina jugoslovenskog socijalizma*

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2010.